

Een scholiere, een kok, een sporter, een Stasi-informant, een huisarts, een actrice, een punker ... Twintig alledaagse levensverhalen van DDR-burgers brengen het leven in een totalitaire staat erg dichtbij. Alumna **Marijke van der Ploeg** en **Manon de Heus** tekenden in hun boek *Statiegeld voor mijn moeder* herinneringen op van twintig burgers uit het voormalige Oost-Duitsland. Wat doe je als normaal mens als de omstandigheden niet normaal zijn?

Gewoon doorgaan tot het niet meer gaat

MATHIJS DEEN

MATHIJS DEEN

BOEK

Historica Marijke van der Ploeg was vijf toen de Muur viel. Haar grootvader belde haar moeder, en die zette de televisie aan. Het was een grote gebeurtenis. Iedereen die die beelden toen heeft gezien, weet nog hoe duizenden Berlijners zich verdrongen voor grensposten als Checkpoint Charlie en de Böse-brücke. Ze konden doorlopen, de Oost-Duitse grenswachten stonden onwennig met hun handen op de rug onder geheven slagbomen. Ook Marijke keek met grote belangstelling, herinnert haar moeder zich, al moet ze er wel aan toevoegen dat haar dochter altijd met grote belangstelling keek als de televisie aan was. Van der Ploeg, die tussen 2005 en 2010 geschiedenis studeerde in Groningen, is nu, dertig jaar later, een historica die er rond voor uitkomt dat ze het jammer vindt dat ze er niet bij is geweest, dat ze de wereld van voor de val van de Muur niet met eigen ogen gezien heeft. Vandaar misschien haar verlangen om die periode niet alleen via historische publicaties, maar ook via de ooggetuigen te benaderen. Voor haar bachelor interviewde ze al Bosniërs die naar Nederland waren gevlucht. Over wat er gebeurde en hoe dat was.

Berlijn

Ze deed een minor Duitslandkunde. En toen ze haar master had afgerond verhuisde ze naar Berlijn, waar ze stage liep op de ambassade. In de weekenden gaf ze rondleidingen in Hohenschönhausen, de voormalige Stasigevangenis. Er was geen gebrek aan mensen die aan den lijve hadden ondervonden hoe het was om dag in dag uit onder het DDR-regime te moeten leven.

'Ik wist ondertussen hoe de Stasi werkte,' vertelt Van der Ploeg. 'Ik wist door studie hoe de bewegings- en keuzevrijheid van de Oost-Duitse burgers werd ingeperkt. Maar hoe de mensen dat in het dagelijkse leven hebben ervaren, dat ontbrak. Ik was er zo benieuwd naar hoe mensen omgingen met dat gebrek aan vrijheid en hoe ze die tijd hebben verwerkt.'

Marijke van der Ploeg ontmoette Manon de Heus, een leeftijdsgenoot die net als zij in Berlijn was neergestreken. De Heus is sociologe (Tilburg Universiteit), vertaalster en journalist met Nederlands-

Duitse roots. Het werd al gauw duidelijk dat de twee een sterke fascinatie deelden voor de alledaagse lotgevallen van gewone mensen. Ze besloten, meteen al bij die eerste kennismaking, te proberen een boek te schrijven – interviews met ooggetuigen, met gewone burgers over hun leven voor en na de Wende. Dat werd *Statiegeld voor mijn moeder*, twintig gesprekken met mensen die burger waren van een land dat niet meer bestaat. Twintig verhalen van gewone mensen onder ongewone omstandigheden.

De verhalen

'Je leeft in een dictatuur en je bent ook gewoon een mens,' zegt De Heus over het uitgangspunt van het boek. 'Wat doe je als normaal mens als de omstandigheden niet normaal zijn?' En het antwoord bleek te zijn: zo normaal mogelijk doorgaan, totdat dat niet meer gaat. Het boek vertelt de verhalen van een jongen die uit onschuldige baldadigheid iets onwelgevalligs doet en in het gevang verdwijnt, een gevluchte man die een tunnel graaft en ruim twintig mensen laat ontsnappen, een sporter met ontdekte vluchtplannen wier lichaam door een onnodige operatie vernield wordt, een meisje dat problemen krijgt doordat haar vriend opeens naar Tsjecho-Slowakije blijkt te zijn gevlucht, een huisarts wier man op een reisje naar het westen wegbleef, waarna het leven voor haar en de kinderen bijna onmogelijk werd gemaakt, een actrice die tegen de klippen op probeert de randen van de censuur te zoeken, een kok die het geluk heeft in een chique Berlijns restaurant te koken, een eigenaar van een punkkroeg die zich beschermd voelt door een subcultuur die door de overheid niet doorzien wordt enzovoort. En overal was de Stasi. En in alle verhalen viel de Muur. Daar braken de levens doormidden.

Controle en schaarste

Is geschiedenis wat er gebeurd is, of is geschiedenis het verhaal dat we vertellen over wat er gebeurd is? Er is wat voor te zeggen dat Van der Ploeg, die terug zou willen naar de DDR om te zien hoe het was, van geluk mag spreken dat dat niet kan, omdat zo'n speurtocht naar het dagelijks leven ook precies dat zou opleveren: dagelijkse zorgen die het zicht op het grote verhaal belemmeren. Maar juist doordat

er in dit boek twintig levensverhalen naast elkaar staan, wordt de gemene deler zichtbaar. Een verhaal van een maatschappij van controle en schaarste, waarin iedereen vroeg of laat voor de vraag kwam te staan wat te doen: zich te schikken en het gebaande pad te gaan, of het eigen hart te volgen en gevaar te lopen.

Alomtegenwoordigheid

Toen de moeder van De Heus, die op het West-Duitse platteland opgroeide als tiener, via brieven contact kreeg met een leeftijdgenoot in de DDR, viel het haar vooral op hoe ze op elkaar leken. Kennelijk had ze juist verschillen verwacht. De Oost-Duitse vriendin was weliswaar jaloers, vooral op het mooie briefpapier van haar penvriendin, maar verder hadden ze dezelfde beslommeringen van het hart, vergelijkbare problemen en dromen. Het waren twee jongvolwassen vrouwen op zoek naar vriendschap. Mensen lijken op mensen. Maar nu, als terugblik verteld, beginnen de levensverhalen van de twintig Oost-Duitsers toch uiteen te lopen met het doorsneeverhaal van hun tijdgenoten uit het Westen. Juist door de omstandigheden die het alledaagse net overstijgen, en die vroeg of laat toch hun intrede in het alledaagse maakten. Zoals het gebrek aan vrijheid om te reizen of zonder belemmeringen een opleiding te kiezen, het onvermogen in het openbaar te kunnen zeggen wat je op het hart had, en de alomtegenwoordigheid van de Stasi.

Achterdocht

Dat De Heus en Van der Ploeg ook in staat zijn geweest een Stasi-informant aan het woord te laten die vertelt hoe hij stapje voor stapje door het regime werd ingekapseld, geeft het boek een extra lading.

Een vatbare jongen, die nu probeert zijn straatje schoon te vegen. Dat Duitse vrienden van de auteurs er bezwaar tegen hadden dat dit Stasi-verhaal ook in het boek werd opgenomen, is veelzeggend. De angst en de woede smeult kennelijk nog. Misschien is er ook schaamte in het spel.

‘Sommige mensen die zich wel verzet hebben, zijn kwaad op de mensen die niks hebben gedaan,’ zegt Van der Ploeg. ‘Stasi-slachtoffers zeggen bijvoorbeeld, terugkijkend, tegen de meelopers: “Ik heb wél nee gezegd. Dat had jij ook kunnen doen.” Maar als het hierover ging, werden de mensen wel terughoudend.’

‘Er was ook achterdocht bij de meeste van onze gesprekspartners,’ zegt De Heus. ‘En mensen zijn heel gevoelig als het om jeugdherinneringen gaat.’ ‘Ja,’ valt Van der Ploeg in. ‘Het is net alsof je relatie uit is. Jij bent de enige die mag zeggen wat voor sukkel het was. Soms lijkt het in de DDR net zo. Ze mogen zelf wel zeggen wat er mis was, maar anderen mogen dat niet. Want het was wel jouw land.’

Statiegeld voor mijn moeder – Verhalen over het leven in de DDR
Manon de Heus en Marijke van der Ploeg
WWW.UITGEVERIJASPEKT.NL
€ 19,95